

Sosyal Bilgiler Ders Kitabının, İlköğretim Programında Kazandırılması Hedeflenen Beceriler Açısından Değerlendirilmesi*

Evaluation of Social Studies Textbook in Terms of the Aimed Skills to be Acquired by Students According to The Primary School Curriculum

Fahriye HAYIRSEVER**, Mehmet Ali KISAKÜREK***

Öz

Yükseköğretimin Bu çalışmada, Sosyal Bilgiler ders kitabının, İlköğretim Programındaki temel ve Sosyal Bilgiler Öğretim Programındaki alan becerilerini kazandırma konusundaki yeterliliğinin, öğretmen görüşleri açısından değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Araştırmada betimsel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın nicel boyutunda, Ankara ili merkez ilçelerinden alt, orta ve üst sosyo ekonomik düzeyi temsil eden 75 ilköğretim okulundan 132, 5. sınıf öğretmeni örneklem olarak belirlenmiştir. Nitel boyutunda çalışma grubu 12 öğretmeninden oluşmuştur. Araştırmada nicel veriler anket, nitel veriler ise yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmıştır. Nicel verilerin analizinde betimsel istatistik, nitel verilerin analizinde ise betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın nicel verilerinden elde edilen en önemli sonuç şöyledir: Öğretmenler, Sosyal Bilgiler ders kitabının, eleştirel düşünme, araştırma ve iletişim becerilerini öğrencilere kazandırma konusunda kısmen yeterli olduğunu, buna karşın sosyal katılım, değişim ve sürekliliği algılama becerilerinin yeterli olmadığını belirtmişlerdir. Nitel verilerden elde edilen sonuçlardan en önemlisi ise; öğretmenlerin çoğunluğunun, hem temel hem de alan becerilerin kazandırılmasında ders kitabının yeterli olmadığını vurgulamasıdır. Resmi programın hedefleri ile ders kitaplarının içeriği birbiri ile örtüşmezse, düşünce, beceri, değer ve tutumların öğrenciler tarafından kazanılması son derece zordur. Bu durumun olumlu yöne evrilebilmesi için öğretim programlarının ve ders kitaplarının içerikleri sürekli olarak değerlendirilmeli ve geliştirilmelidir. Ders kitaplarının içeriği, eğitim programlarının hedeflerini kazandırabilecek nitelikte hazırlanmalı ve aralarında çelişki olup olmadığı devamlı olarak değerlendirilmelidir.

Anahtar sözcükler: Sosyal Bilgiler, sosyal bilgiler ders kitabı, ders kitabı değerlendirme, beceri öğretimi

Abstract

Higher This study aims at analyzing the adequacy of the Social Studies textbook in instilling the basic skills included in the primary school curriculum as well as the field related skills in the curriculum for the social studies course based on teachers' views. The research employs a descriptive survey model. A total of 132 teachers teaching the 5th graders in the 75 primary schools, which are representative of the low, middle and high socio-economic levels located in the central districts of Ankara, were determined as the research sample on the quantitative dimension. On the qualitative dimension, however, the study group was composed of 12 teachers. The quantitative data were collected through a questionnaire whereas the qualitative data were collected through a structured interview form. Descriptive statistical analysis method was used for analysis of quantitative data and also, descriptive analysis method was used for qualitative analysis. The most important result obtained from quantitative data in the research demonstrated that teachers believed that Social Studies textbook was partly adequate in terms of instilling in students critical thinking as well as research and communication skills, but that it was inadequate in terms of instilling social participation skills and perceiving the change and continuity. The most remarkable result obtained from the qualitative data was that the majority of the teachers had emphasized the inadequacy of the

* Bu makale, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsünde 2010 yılında Prof. Dr. Mehmet Ali KISAKÜREK danışmanlığında yapılan doktora tezinin bir bölümünü içermektedir.

** Yrd. Doç. Dr. Düzce Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalı e-posta: fahriyahayirsever@duzce.edu.tr

*** Prof. Dr. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Eğitim Programları Anabilim Dalı. e-posta: kkurek@education.ankara.edu.tr

textbook in instilling both basic and field related skills. It is extremely difficult for learners to gain the necessary thoughts/ideas, skills, values and attitudes unless the official curriculum matches the content of the textbooks. To change this situation into a positive case, the content of the curricula and of the text books should constantly be revised and improved. The content of the textbooks should be designed in a way so as to facilitate the curriculum objectives to the learners, and whether or not there are any contradictions between them should continuously be checked.

Key words: Social Studies, social studies textbook, evaluation of textbook, teaching skill.

Giriş

Sosyal bilgiler, sosyal olan şeyleri çalışmaktır.

John Dewey

Her ülke, yenilikleri ve değişimleri izleyebilmek için kendi eğitim yaklaşımlarını ve uygulamalarını sürekli bir biçimde sorgulamak zorundadır. Bu sorgulama, daha çok bireylerin, hangi bilgi ve beceriler ile donatılacağı ve bunun nasıl yapılacağı konuları üzerine odaklanmalıdır. Bu bilgi ve beceriler, bilgiyi kullanma, yaratıcı ve eleştirel düşünme, araştırma, sorgulama, sorun çözme, bilimsel ve teknolojik gelişmelere uyum sağlamayı kapsamaktadır. Son zamanlardaki alan yazında bu beceriler, 21. yüzyıl becerileri olarak vurgulansa da kavramların üzerinde düşünüldüğünde, bu becerilerin sadece bu yüzyıl ile ilişkili olmadığı kolayca görülebilir. Ancak geçmişte de önemli olan bu beceriler, günümüzde, yönü ve yoğunluğu değişerek karmaşıklaşmıştır. Bu bilgi ve beceriler, yaşamda bir insanın varlığını sürdürebilmesi, yaşadığı toplumla uyum içinde olabilmesi ve topluma katkı sağlayabilmesi için her zaman gerekli olmuştur. Bu bilgi ve becerilerin kazandırılması, eğitimin, toplumun, toplumun en küçük parçası olan ailenin görevidir ve özellikle sosyal bilimlerin kapsamındadır.

Sosyal bilimler, bireylerin kendi sosyal dünyalarıyla ilgili çeşitli problemler karşısında, gözlemlemeyi, sorular sormayı, bilgiyi araştırmayı, gözlemlerini ve fikirlerini farklı biçimlerde açıklamayı, kendi bakış açılarıyla ilgili tartışmayı ve harekete geçmeyi olanaklı kıldığından üst düzey düşünmenin en yoğun işe koşulduğu alanlardan biridir. Öğrencilerin *kendi bilgilerini oluşturmaları* görüşü, sosyal bilimler eğitiminde büyük öneme sahiptir (Sunal ve Haas, 2002: 9). ABD’deki Sosyal Bilimler Ulusal Konseyi (NCSS), sosyal bilimlerin öğretimi ve öğreniminin “*anlamli, bütünleyici, değerli, düşündürücü ve aktif*” olması gerektiğini savunmaktadır. Sosyal bilimler öğrenimi, sosyal bilimlerin her alanı ile ilgili fikirleri ve bu fikirler arasındaki ilişkiyi bütünleştirme ve kurma sürecinin gerçekleşmesine de olanak sağlamaktadır (NCSS, 1994).

Sosyal bilimler, *toplumla ilgili disiplinlerin belirli kurallarla bilimsel bir çerçevede incelenmesini* amaçlayan (Safran, 2008), Sosyal bilgiler ise, *sosyal ve beşeri bilimlerini, vatandaşlık yeterliklerini geliştirmek amacıyla kaynaştıran* çalışma alanlarıdır (NCSS, 1994). Başka bir anlatımla, sosyal bilimler, insan ve toplum ilişkilerini inceleyen alanlarda sistemli ve derinlikli bilimsel çalışmaların bütününe kapsayan bir bilim dalıyken; sosyal bilgiler, sosyal bilimler alanından seçilmiş, öğrencilerin seviyelerine göre basitleştirilmiş konuları içeren bir derstir.

Bu araştırmada sosyal bilimlere ait bilgi, beceri ve değerlerin kazanılmasının etkili olduğu Sosyal Bilgiler dersi üzerine odaklanılmıştır. Sosyal Bilgiler dersi, öğrencilerin karmaşık ve çoğu kez iç içe girmiş dünyalarında karşılaşacakları sorunlarla başa çıkabilmeleri için gerekli bilgi, beceri ve değerler ile donanmalarını sağlar (Öztürk, 2007). Aynı zamanda, bireyin toplumsal kişiliğinin oluşturulmasında ve geliştirilmesinde önemli bir işlevi yerine getirir. Bu işlev, öğrencinin kendi bireyselliğini koruyarak, toplumla bir bütün halinde ve toplumun gelişmesine faydalı, sorumlu bir vatandaş olarak yetişmesi amacı ile de örtüşmektedir.

2005 yılında uygulamaya konulan İlköğretim Programında beceriler, temel ve alan becerileri olmak üzere iki grupta ele alınmıştır. Temel beceriler, anahtar becerilerdir ve çeşitli alanlara aktarılabilir. Bu beceriler, okuldaki öğrenmeleri kolaylaştırdığı gibi yaşam boyu öğrenmeyi de sağlar. (Dionet, 2002; akt, Güneş, 2010). İlköğretim Programında öğrencilerde, öğrenme süreci içerisinde kazandırılması, geliştirilmesi ve yaşama aktarılması tasarlanan kabiliyetler olarak tanımlanan temel beceriler (MEB, 2005: 52), şöyle sıralanmıştır: *Eleştirel Düşünme, Problem Çözme, Yaratıcı Düşünme, Karar Verme, İletişim, Empati, Araştırma, Girişimcilik, Türkçeyi Doğru, Güzel ve Etkili Kullanma ve Bilgi Teknolojilerini Kullanma*.

Alan becerileri ise bir alanla ilgili geliştirilen ve her bir derse ait olan becerilerdir. Öğretim programlarında temel beceriler ile alan becerileri arasında bağ kurulması hedeflenmektedir. Sosyal Bilgiler dersinin alan becerileri, *Gözlem, Sosyal Katılım, Mekanı Algılama, Değişim ve Sürekliliği Algılama, Zaman ve Kronolojiyi Algılama* olarak sıralanmıştır (MEB, 2005). Bu becerilerin tamamı Sosyal Bilgiler ders kitabında yer alan öğrenme alanı ve konularla ilişkilendirilmiştir (MEB, 2008a). Tüm beceriler, Sosyal Bilgiler Öğretim Programında tanımlanan *etkili ve sorumlu vatandaşa* bulunması gereken özellikler olarak kabul edilebilir. Bu çalışmada ilköğretim temel becerilerinden eleştirel düşünme, araştırma ve iletişim becerileri; Sosyal Bilgiler dersi alan becerilerinden ise sosyal katılım, değişim ve sürekliliği algılama becerileri temel alındığından, bu beceriler ayrıntılı bir biçimde açıklanmıştır.

İlköğretim Programında Kazandırılması Hedeflenen Temel Beceriler

Eleştirel Düşünme Becerisi

McTighe ve Schollenberger'e göre (1991) hızlı teknolojik gelişmelerin yaşandığı bilgi çağında, ekonominin gerektirdiği insan gücü özellikleri, geçmiş zamanlara göre daha çok eleştirel ve yaratıcı düşünme, problem çözme gibi üst düzey düşünme becerileri arasında yer almaktadır (akt. Doğanay, 2007). Paul (1991), eleştirel düşünmeyi, gözlem ve bilgiye dayanarak sonuçlara ulaşma olarak; Norris (1985), öğrencilerin tüm bildiklerini bir konuya uygulayarak kendi düşünme becerilerini değerlendirip davranışlarını değiştirmeleri olarak tanımlamıştır. Branch (2000) eleştirel düşünmenin, düşünmeden farklı olduğunu, çünkü eleştirel düşünen bireyin kendi düşünme sürecinin farkında olduğunu ve düşünmesinin kalitesini yükseltmek için kendi düşünme sürecini gözlemlediğini belirtmiştir (akt. Akbıyık, 2002). Eleştirel düşünme, beceri temelli olarak öğretilmelidir (Ennis, 1991). Beceri temelli olarak öğretildiğinde, konu içerisindeki temel disiplinlerin tekrarlanmasından kaçınılmış olur ve aynı zamanda kazanılan bilişsel becerilerin, diğer derslere uygulanması ve o dersler tarafından desteklenmesi daha kolay olur (Aybek, 2007).

Eleştirel düşünme eğitiminin temel amacı, mevcut otoritelerden farklı ve bağımsız düşünebilen bireyler yetiştirmektir. Bunun için de eleştirel düşünmenin ilköğretim düzeyinde kazandırılmasının önemi oldukça büyüktür. İlköğretimde eleştirel düşünme becerilerinin öğretilmesi somut düşünmeden soyut düşünmeye geçişi kolaylaştıracığı için öğrenciler ileri düzeyde düşünmeyi öğrenirler (Yağcı, 2008). Sosyal bilgiler dersinde ise eleştirel düşünme becerisinin kazandırılmasının amacı, demokratik yaşam kültürünün korunması ve geliştirilmesidir. Araştırmalar, eleştirel düşünme becerisinin, Sosyal Bilgiler dersinde geliştirilebileceğini vurgulamıştır (Aybek, 2007; Semerci ve Yanpar, 2010, Yağcı, 2008).

Bu ders kapsamında, eleştirel düşünme becerisinin içinde yer alan akıl yürütme, analiz ve değerlendirme gibi zihinsel süreçler işe koşulacağından, bu beceri bir öğrenci için önemli bir kazanımdır. Eleştirel düşünmede, düşünme süreçleri bilimsel kanıtlar üzerinden sürdürüldüğünden, öğrencilere bu becerinin öğretilmesi onların etkili ve sorumlu birer vatandaş olmasını sağlama konusunda etkili olacaktır. Çünkü bilimsel kanıtlara dayalı düşünme, tarafsız, gerçekçi ve önyargılardan uzak bir düşünme tarzıdır.

Araştırma Becerisi

Bilgi üretmenin temel yolu bilimsel araştırma sürecidir. Bu sürece odaklanmış bir öğrenme sürecinde öğrenmenin kalıcılığı ve anlamlılığı artacaktır. Öğrenme sürecine etkin olarak katılıp, araştırarak ve inceleyerek öğrenen öğrenciler, hem sadece bilgiye değil, bilgiyi üretme sürecine odaklanmakta, hem de kendi deneyimlerinden anlam çıkartmayı öğrenmektedirler.

Öğrencilerin bilgi işlem sürecinin araştırma yapma ve karar verme aşamalarında başarılı olabilmeleri için veri toplama ve değerlendirme becerilerine sahip olmaları gerekir. Bu yetenek, bir çok beceriyi de kapsamına alır. Bu becerilerden bazıları, gözlem yapma, dinleme, çeşitli kaynak materyalleri kullanabilme, grafik, tablo, şekil ve diyagramları yorumlayabilme, harita ve küreleri kullanabilme, zaman kavramını ve ardışıklığını başarı ile algılayabilme olarak sayılabilir (Demirkaya, 2003).

İlköğretim Programında araştırma becerisi, *doğru ve anlamlı sorular sorarak problemi fark etme, kavrama, planlama ve test etme olarak tanımlanmaktadır* (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2005). Problem çözmenin, bilinenden yola çıkılarak bilinmeyi sistematiik ve analitik olarak ortaya çıkarmak için yapılan düşünsel bir etkinlik olduğu kabul edilmekte ve bu süreçte araştırma ve inceleme becerilerinin işe koşulması gerekmektedir.

Sosyal Bilgiler dersine ilişkin olarak ise, bu dersin, düşünmeye dayalı araştırma yoluyla öğretilmesi, öğrencilerin toplumsal ve bireysel problemler karşısında eleştiren, soru sorabilen, bağımsız karar verebilen, üretebilen ve bu problemleri çözebilen bireyler olarak yetiştirilmesini amaçlamaktadır.

İletişim Becerisi

İletişim, bilgi üretme, iletme ve bilgiyi algılama sürecidir. İletişim kurmakta asıl amaç, anlaşılabilir mesajların gönderilmesi yoluyla, karşı tarafın tutum ve davranışlarını etkilemek ve belli bir amacı gerçekleştirmektir. İletişim becerileri, pek çok beceri için temel oluşturmakta ve sözel olan / olmayan mesajlara duyarlılık, etkili olarak dinleme ve tepki verme biçiminde özetlenmektedir (Özer, 2006). İnsan bireysel yaşamında kendisiyle, sosyal yaşamında ise diğer insanlarla iletişim kurarak yaşamını sürdürür. İletişim bilinçli bir süreçtir ve insanın özellikle sosyal yaşamının temelini oluşturur. İnsanların birbirlerini anlamaları , birlikte yaşayabilmeleri ve insanın kendini sosyal bir varlık olarak ifade etmesi için iletişim zorunludur. Toplumsal iletişimin iyi kurulması durumunda da insanın *toplumsal bir varlık* olarak başarılı olması kaçınılmaz olacaktır (Tutar ve Yılmaz, 2013).

İlköğretim Programında iletişim becerisi, dinleme, sözlü ya da yazılı olarak kendini ifade etme, tartışma, bağlantı kurma, farklı perspektiften bakma, açık fikirli olma, başkalarının düşünce ve duygularını anlama, farklılıklara saygı duyma, görüşlerini gerekçelendirme ve ortak bir amaç çevresinde toplanma şeklinde tanımlanmıştır (MEB, 2005). Modern ve demokratik bir toplumun bütün fertlerine sağlayacağı en önemli hizmet, onları etkili bir iletişime sahip; okuduğunu ve dinlediğini doğru anlayabilen; konuştuğu ve yazdığı açık, anlaşılır ve yanlış anlamalara sebebiyet vermeyen; duygu ve düşüncelerini özgürce ifade edebilen bir duruma getirmektir (Küçük, 1998).

Ayrıca toplumun bütün bireylerinin görev sorumluluklarını yerine getirmeleri ve kendi haklarını ifade edebilmeleri için kişiler arası iletişim becerilerinin yüksek olması gerekmektedir. Bu amaçla geliştirilen iletişim becerileri hem bireyin ve toplumun yaşamına zenginlik ve saygınlık getirecek, hem de kişilerarası sağlıklı ilişkiler oluşmasını sağlayacaktır. Bu nedenle, iletişim becerisi her ne kadar temel beceri olarak kabul edilmiş olsa da, sosyal bilgiler dersinin amacı gereği de önemli bir beceri alanı olma özelliği taşımaktadır.

Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Kazandırılması Hedeflenen Alan Becerileri

Sosyal Katılım Becerisi

Bireylerde bilgi, beceri ve değerlere ilişkin donanımın oluşturulması, etkin bir toplumsal katılımı gerçekleştirmek içindir. Böyle bir katılım için bazı kişisel, grup etkileşimi ve sosyal/siyasal becerilerin geliştirilmesi gerekmektedir.

Sosyal katılım becerisi, bireyler arasındaki ilişkileri, topluluğun arasındaki bağı veya bir grubun grup olarak ortaya çıkmasını ve grup bağının sürmesini sağlar. Sosyal bilgiler dersi kapsamında sosyal katılım becerisi, farklı inançlara, kültürlere, ihtiyaçlara, duygulara, sorunlara, diğer bireylerin hedeflerine, birey ve grupların sorumluluklarına, hak ve özgürlüklerin çiğnenmesine karşı duyarlılık gösterme; grup çalışmaları planlamada, karar vermede, uyuşmazlık durumlarında çözüm önerisi geliştirme, gerektiğinde lider, gerektiğinde ise takipçi olarak hizmet verme, yapıcı grup etkileşimi kurma; adalet, eşitlik ve diğer demokratik değerlerin yayılmasında sorumluluk üstlenmeye yönelik davranışların geliştirilmesini amaçlamaktadır (Öztürk, 2007).

Değişim ve Sürekliliği Algılama Becerisi

Değişim ve süreklilik, özellikle sosyal bilimlerin iki önemli temel özelliği olarak kabul edilmektedir. Çünkü, bu beceri insanlara yaşadıkları zaman öncelikli olmak üzere, geçmişten bugüne meydana gelmiş ve gelecekte yaşanabilecek olayları binlerce yıllık insanlık tarihi içerisinde doğru yere koyma, bu zaman çizgisinde insanlığın bir yandan devamlı bir değişim, diğer yandan da süreklilik içerisinde olduğunu kavrama olanağı verir (Demircioğlu ve Akengin, 2007).

Sosyal bilgiler dersinin tarihe dayalı konularının anlamlandırılabilmesi için, geçmişteki olayların meydana geldiği zaman diliminin nasıl ölçüldüğü ve belirli dönemlerin nasıl nitelendirildiğinin bilinmesi zorunludur. Ayrıca değişim ve süreklilik kavramlarının öğretiminde de öğrencileri aktif ve üretken kılacak bir dizi öğretim etkinliğinin kullanılması gerekmektedir.

Yukarıda açıklanan İlköğretim Programı temel ve Sosyal Bilgiler dersi alan becerileri değişik öğretim yöntem ve teknikleri ve ders materyalleri ile kazandırılabilir. Bu materyallerin en önemlilerinden biri ders kitaplarıdır. Ders kitapları, yazım ilke ve kurallarına uygun olarak hazırlandığında, öğrenci ve öğretmen için önemli yol göstericidir. Ders kitabının ilgili dersin öğretim programı ile tutarlı bir bütünlük içerisinde olması gerekmektedir. 2004 yılında gerçekleştirilen eğitim programındaki değişim, doğal olarak ders kitaplarını da etkilemiş ve ders kitaplarının yapı ve içeriğini, içeriğin sunum biçimini, içerikte yer alan etkinlikleri ve işlevlerini, öğrenmenin değerlendirilmesine olanak sağlayan unsurları da değiştirmiştir. Ayrıca ders kitapları üçlü takım haline getirilerek, öğretmen kılavuz kitabı ve öğrenci çalışma kitabı, ders kitabı ile birlikte kullanılmaya başlanmıştır. Kitapların en önemli özelliği, eğitim ve öğretim programlarında yer alan bilgi, beceri ve değerlerle örtüşmesidir. Bu ilişkili yapı, öğrencilerin öğretim hedeflerine ulaşmasını sağlamayı amaçlamaktadır.

Amaç

Bu çalışmada, Sosyal Bilgiler ders kitabının, İlköğretim Programındaki temel ve Sosyal Bilgiler Öğretim Programındaki alan becerilerini kazandırma konusundaki yeterliliğinin, öğretmen görüşleri açısından değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Önem

Eğitim programları, Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından hazırlanmaktadır. Programlarda yer alan kazanımlara istenilen düzeyde ulaşılması, hem öğretmenlere hem de diğer ders materyallerine bağlıdır. En temel ders materyali olan kitapların içerikleri programın kazanımları ile örtüşmelidir. Bu örtüşme yüzeysel değil, hem hedefler, hem içerik, hem de etkinlikler açısından derinlikli olmalıdır. Bu çalışmanın sonuçları, öğretim programları ile ilgili ders kitabı arasındaki ilişkiyi ve yeterliği ortaya

koyacağından önemlidir. Açıklanan gerekçelerle bu çalışmanın verileri, MEB'in ve diğer ders kitapları yazarlarının, kitapları hazırlama sürecinde, öğretmenlerin de ders kitaplarının seçiminde ve kullanımında, bilimsel bir yol izlemelerini sağlayacağından önemlidir.

Yöntem

Araştırma Modeli

Araştırmanın modeli, betimsel tarama modelidir. Bu çalışmada nicel ve nitel araştırma yöntemleri birlikte kullanılmıştır. Bu yöntem literatürde karma yöntem (Tashakkori ve Teddlie, 2003) olarak ifade edilmektedir.

Evren / Örneklem ve Çalışma Grubu

Araştırmada iki farklı veri toplama süreci yürütülmesi nedeniyle örneklem seçimi iki biçimde yapılmıştır.

Evren ve Örneklem

Ankara ili merkez ilçelerinde bulunan ilköğretim okulları, araştırmanın genel evrenini oluşturmaktadır. Araştırmanın çalışma evreninin belirlenmesinde ise tabakalamalı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Tabakalamalı örnekleme yönteminde evren önce araştırma bulguları açısından önemli farklılıklar gösterebileceği düşünülen değişkenlere göre alt evrenlere ayrılır (Karasar, 1998). Bu çalışmada çalışma evreni, sosyo ekonomik düzeylere göre (alt, orta ve üst) üç tabakaya ayrılmıştır. Daha sonra her bir tabakayı temsil edecek birer ilçe seçilmiştir. Bu ilçelerin seçiminde, ilçelerde bulunan ilköğretim okullarının donanımlarına ve öğrenci sayılarına göre MEB tarafından yapılan derecelendirmelere dayanan istatistikler temele alınmıştır. Çalışmada, alt-sosyo ekonomik düzeyi (Alt-SED) temsil etmek için Mamak, orta-sosyo ekonomik düzeyi (Orta-SED) temsil etmek için Yenimahalle ve üst-sosyo ekonomik düzeyi (Üst-SED) temsil etmek için de Çankaya ilçeleri seçilmiştir. Mamak ilçesinde 93, Yenimahalle ilçesinde 86 ve Çankaya ilçesinde 108 ilköğretim okulu bulunmaktadır. Bu okullar araştırmanın çalışma evrenini oluşturmuştur.

Çalışma evreninden örneklem seçimi ise oranlı küme örnekleme yöntemi ile yapılmıştır (Karasar, 1998). Tabakalamalı örneklemede evrenin çalışma evrenini temsil etme oranına göre alt evrenden örneklem alınabildiği gibi, belirli bir oranda da örneklem seçilebilmektedir (Balci, 2005). Bu çalışmada örneklem seçme oranı %20 olarak belirlenmiştir. Buna göre, Çankaya ilçesinden 22; Yenimahalle ilçesinden 17 ve Mamak ilçesinden 19 ilköğretim okulu, çalışma evreninin %20'sini oluşturmuştur. Araştırmada veri dönüşünün sağlanamaması olasılığı göz önüne alınarak, her bir sosyo ekonomik düzeyden seçilen okul sayısı 25 olarak belirlenmiştir. Okulların seçiminde basit tesadüfi örneklem yöntemi kullanılmıştır. Öğretmenlerin seçiminde ise şu yol izlenmiştir; çalışmanın konu alanı 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı olmasından dolayı her bir okuldan 5. sınıf öğretmenlerinden iki öğretmen seçilmiştir. Her okuldan iki öğretmen seçilmesinin nedeni, alt sosyo ekonomik düzeyi temsil eden ilköğretim okullarının bazılarında en fazla iki 5. sınıf şubesi olmasıdır. Araştırmada toplam 150 öğretmen belirlenmiştir. Verilerin dönüş oranına göre Üst-SED'i temsil eden ilköğretim okullarından 46; Orta-SED'i temsil eden ilköğretim okullarından 42 ve Alt-SED'i temsil eden ilköğretim okullarından ise 44 öğretmen olmak üzere 132 öğretmen ile çalışma yürütülmüştür. Öğretmenlerin 80'i kadın ve 42'si erkektir.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu için, örneklem olarak seçilen okullardan her bir sosyo ekonomik düzeyi temsil eden iki ilköğretim okulu, her ilköğretim okulundan da iki 5. sınıf öğretmeni olmak üzere, toplam 12 öğretmen seçilmiştir.

Veri Toplama Araçlarının Hazırlanması ve Verilerin Toplanması

Araştırmada, nicel verilerin toplanması amacıyla araştırmacı tarafından anket hazırlanmıştır. Anketin hazırlanmasında şu aşamalar izlenmiştir:

- 2005 yılında uygulamaya konulan İlköğretim Programındaki temel beceriler ve Sosyal Bilgiler Öğretim Programındaki alan becerileri ve bu becerilerin göstergeleri liste olarak hazırlanmıştır.
- Hazırlanan bu liste, bir forma dönüştürülmüştür. Bu form yedi sosyal bilgiler öğretimi alan uzmanının ve yedi 5. sınıf öğretmeninin görüşüne sunulmuştur.
- Uzmanlardan ve öğretmenlerden, Sosyal Bilgiler dersi için öncelikli olarak önemli görülen ilk beş beceriyi sıralamaları istenmiştir.
- Her bir uzmandan alınan görüşler analiz edilmiş ve önemli görülen ilk beş beceri alanı belirlenmiştir. Bu beceri alanları sırasıyla Eleştirel Düşünme, Sosyal Katılım, Değişim ve Sürekliliği Algılama, Araştırma ve İletişim Becerileridir. Seçilen bu beş beceriden ilk üçü temel beceri, diğer ikisi ise Sosyal Bilgiler alan becerileridir.
- Uzman görüşlerine göre seçilen beceriler ve göstergeler, araştırmada veri toplama amacıyla anket formuna dönüştürülmüştür.
- 39 maddeden oluşan ankette *Katılıyorum*, *Kısmen Katılıyorum* ve *Katılmıyorum* seçenekleri ile 3'lü dereceleme kullanılmıştır.

Araştırmada, nitel verilerin elde edilmesi amacıyla görüşme formu hazırlanmıştır. Anketten elde edilen verileri desteklemek ve görüşlerin olası nedenlerine ilişkin derinlemesine bilgi elde etmek amacıyla anket, görüşme formuna dönüştürülmüştür. Yapılandırılmış olan bu görüşme formu ile nitel veriler toplanmıştır. Görüşmeler öğretmenlerden izin alınarak ses kayıt cihazı ile kaydedilmiştir. Veriler, araştırmacı tarafından 2009 yılında toplanmıştır.

Verilerin Analizi

Nicel verilen analizinde, betimsel istatistik (f, %) kullanılmıştır. Her bir maddeye ilişkin görüşlerin dağılımının yoğunlaştığı seçenekleri belirlemek amacıyla mod ve medyan değerleri de belirlenmiştir.

Görüşme formu ile elde edilen nitel verilerin analizinde ise betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Betimsel analizde şu aşamalar izlenmiştir:

- Nitel verilerin yorumlanması sırasında istenildiğinde orijinal verilere dönüş yapabilmek için görüşme öncesinde her bir öğretmene kod verilmiştir.
- Ses kayıt cihazı ile elde edilen veriler, bilgisayar ortamına aktarılmıştır.
- Veriler, görüşme formunda yer alan *Katılıyorum*, *Kısmen Katılıyorum* ve *Katılmıyorum* kategorilerine göre ayrılmıştır.
- Nicel verileri yorumlamak ve desteklemek için öğretmen görüşlerinden orijinal ve dikkat çekici alıntılara yer verilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2005).
- Nitel veriler, ilgili nicel veriler ile birlikte sunulmuştur.

Bulgular ve Yorum

Bulguların bu bölümünde, İlköğretim Programındaki temel becerilerden araştırma kapsamına alınan eleştirel düşünme, araştırma ve iletişim becerilerine ait öğretmen görüşleri sunulacaktır.

Eleştirel Düşünme Becerisi

Tablo 1

Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabının Eleştirel Düşünme Becerisini Kazandırmaya Uygunluğuna İlişkin Öğretmen Görüşlerine Yönelik Sonuçlar

Eleştirel Düşünme Becerisi	Mod	Medyan	Katılıyorum (3)		Kısmen Katılıyorum (2)		Katılmıyorum (1)		TOPLAM	
			f	%	f	%	f	%	f	%
Olaylar arasında sebep-sonuç ilişkisi kurma becerisini geliştiriyor.	2	2.00	36	27,3	72	54,5	24	18,2	132	100.0
Olaylardan kural ve ilkeye ulaşmasına imkan sağlıyor.	2	2.00	28	21,2	78	59,1	26	19,7	132	100.0
Olaylardan genellemelere varmasını sağlıyor.	2	2.00	31	23,5	76	57,6	25	18,9	132	100.0
Olayları yorumlamada farklı bakış açısı geliştirmesini kazandırıyor.	2	2.00	36	27,3	69	52,3	27	20,5	132	100.0
Olayları sorgulamasını sağlıyor.	2	2.00	38	28,8	71	53,8	23	17,4	132	100.0
Olayları/olguları benzerlik ve farklılıklara göre sınıflama yapmasını sağlıyor.	2	2.00	29	22,0	81	61,4	22	16,7	132	100.0
Objektif ölçütler belirleyerek değerlendirme yapmasını sağlıyor.	2	2.00	35	26,5	64	48,5	33	25,0	132	100.0
Bir konu ile ilgili ve ilgisiz bilgileri ayırt etmesini sağlıyor.	2	2.00	36	27,3	61	46,2	35	26,5	132	100.0
Olaylar hakkındaki kalıp yargıları fark ediyor.	2	2.00	32	24,2	66	50,0	34	25,8	132	100.0
Olaylardan / olgulardan çıkarımda bulunmasını sağlıyor.	2	2.00	31	23,5	77	58,3	24	18,2	132	100.0

Sosyal bilgiler 5. Sınıf ders kitabının eleştirel düşünme becerisini kazandırmaya uygunluğuna ilişkin olarak, öğretmenlerin çoğunluğu, kitabın kısmen uygun olduğunu belirtmiştir.

Görüşme yapılan öğretmenler ise ders kitabının eleştirel düşünme becerisini kazandırmaya uygun olmadığını belirtmiştir. Öğretmenler, eleştirel düşünme becerisinin göstergelerinden özellikle *sebep sonuç ilişkisi kurma, olayları yorumlamada farklı bakış açısı geliştirme ve olayları sorgulamasını sağlama* göstergelerinin kazandırılmasında ders kitabının yeterli olmadığını ifade etmiştir. Bu konuda iki öğretmenin yorumu şöyledir:

“Öğrencilerin sebep sonuç ilişkisini kurabilmeleri için olaylar hakkında konuşmaları, olayları sorgulamaları, fikirlerini ifade edebilmeleri ve farklı görüşleri dinleyebilmeleri gerekmektedir. Söz konusu becerilerin kazandırılması için ders kitabı yeterli değildir...”(K,37).

“Öğrenciler fikirlerini söylüyorlar, ancak o fikre bağlı farklı ve alternatif fikirler üretme, tartışma, planlama, eylemde bulunma gibi daha üst düzey düşünme becerilerini gösteremiyorlar”(K,47)

Objektif ölçütler belirleyerek değerlendirme yapma göstergesine ilişkin olarak ise bir öğretmen,

“Ders kitabında, olayların yaşandığı dönemin koşullarını objektif bir biçimde ortaya koyarak nedenlerine ve sonuçlarına ilişkin tartışmaya yer verilmemiştir” (E,48) açıklamasını yapmıştır.

Bir konu ile ilgili ve ilgisiz bilgileri ayırt etme göstergesine ilişkin olarak, bir öğretmen; “Ders kitabı zaten ilgili bilgiyi vermiş, metinler, resimler, etkinlikler bu bilgiler üzerinde kurgulanmış. Bu durumda öğrencilerin ilgili olmayan bilgiye ulaşmaları ve ayırt etmeleri gibi bir davranışın oluşması beklenemez” (E,45) yorumunu yaparken, bir diğer öğretmen de bu görüşü destekleyen aşağıdaki açıklamayı yapmıştır:

“Çocuk, bu bilgi ilgilidir, bu bilgi ilgisizdir gibi bir tartışmaya hiç girmiyor. Kitapta konu ile ilgisiz bilgiye de yer verilmiş olsaydı, öğretmen çocukların ilgili ve önemli bilgiyi ayırt etmelerini sağlayabilirdi.... Örneğin ben bu konuda farklı bir etkinlik yaptırardım. Bir resim verdim ve bu resimde konu ile ilgili öğeler olduğu gibi konu ile hiç ilgisi olmayan öğeler de vardı. Çocuklar resimde konu ile ilgili olmayan unsurları ayırt edebildi. Ancak bu kitabın kazandırdığı bir beceri değil. Kitap zaten çocuğa ben senin için konu ile ilgili bilgiyi veriyorum demektedir” (E,43).

Eleştirel düşünme becerisi ile ilgili bir öğretmen, *olaylar hakkında kalıp yargıları fark etme* göstergesini dikkate alarak, “ders kitabı sanki başlı başına kalıp yargı oluşturmayı amaçlamış” (K,45), yorumunu yapmıştır. Ders kitabının eleştirel düşünmenin kapsamında sorgulama, olayları yorumlamada farklı bakış açısı geliştirme gibi davranışların kazandırılması için yeterli olmadığında kalıp yargıların oluşması kaçınılmazdır.

Çalışma grubunda yer alan öğretmenlerin üçte biri bu becerilerin kazandırılmamasının nedenini ders kitabına değil, daha çok uygulamaların yetersizliğine dayandırmıştır. Eleştirel düşünme becerisinin kazandırılmasında ders kitabının uygun olduğunu düşünen öğretmenler, daha çok kendi yönlendirmeleri ile bunun sağlandığını belirtmişlerdir. Narin (2009) tarafından, Sosyal Bilgiler dersi öğretmenlerinin eleştirel düşünme becerilerinin ve eleştirel düşünmeye yönelik kullandıkları öğretim yöntemlerinin incelendiği çalışmada, öğretmenlerin anket sonucunda elde edilen veriler doğrultusunda eleştirel düşünme becerilerini geliştirici yönde cevap verdikleri, ancak görüşme sonuçlarında, öğretmenlerin daha çok soru cevap ve anlatım yöntemini tercih ettiklerini tespit edilmiştir. Çeşitli araştırmalar da göstermektedir ki öğretmenler, eleştirel düşünme becerisini kazandırmada zaman zaman yetersiz kalmaktadırlar (Karadeniz, 2006; Leming, 1998; Özdemir, 2005; Tahiroğlu, 2006; Taşkaya ve Bal, 2009).

Ders kitabının, eleştirel düşünme becerisinin kazandırılması için uygun olduğu görüşüne katılan öğretmenlerin sayısının az olması, araştırmanın önemli bir bulgusudur. Sunal ve Haas (2002), öğrencilerin, eleştirel düşünmeyi oluşturan özellikleri ve yetenekleri ilköğretim kademesinde geliştirmeye başlayabileceklerini belirtmektedir. Smith (2003), eğitim programlarının, özellikle öğrencilerin birer eleştirel düşünür olmasını sağlayacak yapıda olması gerektiğini belirtmiştir. Ancak, ülkemizde eleştirel düşünme becerisinin kazandırılmasına engel olan faktörler arasında öğretim programının içeriğinin yoğun olması (Karadeniz 2006; Yağcı, 2008) ve ders kitabının yetersizliği gösterilmiştir (Yağcı, 2008). 2005 yılında uygulamaya konulan İlköğretim Programında da eleştirel düşünme becerisine sahip bireyler yetiştirmenin önemi sıkça vurgulanmaktadır. Kalaycı (2001), bu

becerinin kazandırılması için neler yapılması gerektiğini şöyle açıklamaktadır: Eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme ve problem çözme becerilerinin açık, net bir şekilde tanımlanması, içeriğin oluşturulmasına yönelik aşamaların belirlenmesi, içerik aşamaları ile beraber bu becerilerin öğretme yollarının belirlenmesi gerekmektedir.

Araştırma Becerisi

Tablo 2

Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabının Araştırma Becerisini Kazandırmaya Uygunluğuna İlişkin Öğretmen Görüşlerine Yönelik Sonuçlar

Araştırma Becerisi	Mod	Medyan	Katılıyorum (3)		Kısmen Katılıyorum (2)		Katılmıyorum (1)		TOPLAM	
			f	%	f	%	f	%	f	%
Okuduğunu anlamasını sağlıyor	2	2.00	52	39,4	62	47,0	18	13,6	132	100.0
Okuduğunu yorumlamasını sağlıyor.	2	2.00	52	39,4	60	45,5	20	15,2	132	100.0
Metni anlamaya yardımcı olan görsel öğelerdeki (resim grafik, tablo ve çizelge) ipuçlarını ve açıklamaları kullanmasını sağlıyor.	2	2.00	53	40,2	63	47,7	16	12,1	132	100.0
Olgu ve görüşleri ayırmasını sağlıyor.	2	2.00	29	22,0	75	56,8	28	21,2	132	100.0
Edindiği bilgiyi kullanılabilir şekilde planlama becerisini kazandırıyor.	2	2.00	28	21,2	74	56,1	30	22,7	132	100.0
Uygun bilgi kaynağına ulaşma yollarının öğrenilmesini sağlıyor.	2	2.00	42	31,8	63	47,7	27	20,5	132	100.0
Kaynak olarak toplumu nasıl yararlanabileceğini öğrenmesini sağlıyor.	2	2.00	31	23,5	79	59,8	22	16,7	132	100.0

Öğretmenlerin çoğunluğu, ders kitabının araştırma becerisini kazandırmak için kısmen uygun olduğunu belirtmiştir. Öğretmenlerin önemli bir kısmı da tabloda yer alan ilk üç gösterge için, kitabın bu beceriyi kazandırmak için uygun olduğunu savunmuştur.

Bu sonuçlara karşın, görüşme yapılan öğretmenler ise ders kitabının araştırma becerisini kazandırmak için uygun olmadığını belirtmiştir.

Okuduğunu anlama göstergesine ilişkin, iki öğretmenin yorumu benzerlik göstermektedir:

“Ders kitabında yer alan yazılı metinlerin, öğrencilere okutturulması ile öğrencilerin okuma ve okuduğunu anlama becerisini kazandıkları yönünde yanlış bir algı var” (E,43).

“Yazılı metinlerin, öğrencilere okutturulması, araştırma becerisini tam anlamıyla kazandırmayacaktır”(K,34).

Aynı göstergelyi bir diğerk öğretmen iletişim becerisi ile ilişkilendirerek şöyle yorumlamıştır:

“Okuduğunu anlamak ve yorumlayabilmek, yazılı olarak iletilen bir mesajın ne demek istediğini çözmektir. Ders kitabı bilgiyi vermekte ancak bu bilgiyi anlayabildiğini gösteren etkinliklere sınırlı yer vermektedir”(E,34).

Myers ve Savage’nin (2005) açıklaması öğretmenlerin bu yöndeki görüşlerini destekler niteliktedir. Araştırmacılar, öğrencilerin ders kitaplarından öğrenmesini sağlamanın, onlardan sadece metni okumalarını ve soruları cevaplamalarını istemekten çok daha fazla bir şey olduğunu vurgulamaktadır. Öğrencilerin, öncelikle bilgi oluşturmaya ve anlamı keşfetmeye yardımcı olacak öğrenme stratejilerini nasıl kullanacaklarını öğrenmeye gereksinimleri vardır.

Metni anlamaya yardımcı olan görsel öğelerdeki (resim grafik, tablo ve çizelge) ipuçlarını ve açıklamaları kullanma göstergesine ilişkin olarak, görüşme yapılan öğretmenler, diğerk göstergelere göre daha olumlu sayılabilecek görüş belirtmişlerdir. Öğretmenler ders kitabının genel olarak en olumlu özelliğinin görsel öğelere yer vermesi olduğunu düşünmektedir. Ancak bir öğretmenin,

“Ders kitabında görsel öğeler olması güzel, ancak bazı resimler konunun anlaşılmasında yüzeysel ve öğrencilerin üst düzey düşünme becerilerini göstermelerinde yetersiz kalmış” (K,44), görüşü önemlidir.

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan resimlemelerin değerlendirildiği araştırmada, Turan (2008) resimlerin açık ve kapalı kompozisyon olarak sınıflandırıldığını belirtmiştir. Açık kompozisyon, konuyla ilgili resimlemenin dışına çıkarak devamının çocuğun hayal gücüne bağlı olarak geliştirilmesini sağlayan bir teknik olarak açıklanmaktadır. Kapalı kompozisyonda ise resimler üzerinde öğrenciler tarafından bir müdahale yapılamamakta; resimler, verilmek istenen mesajlar yoruma açık olmayan bir biçimde sunulmaktadır. Yukarıda verilen öğretmen görüşleri göz önüne alındığında, ders kitabında yer alan resimlerin daha çok kapalı kompozisyon biçiminde verildiği söylenebilir.

Uygun bilgi kaynağına ulaşma yollarının öğrenilmesini sağlama, edindiği bilgiyi kullanabilir şekilde planlama becerisini kazandırma, olgu ve görüşleri ayırma göstergelerine ilişkin olarak öğretmenler, ders kitabının öğrencilere çeşitli bilgi kaynaklarına ulaşma yolunu göstermediğini düşünmektedirler. Bu görüşü destekleyen bir öğretmenin yorumu şu şekildedir:

“Ders kitabı, öğrenciyi daha çok internete yönlendirmektedir. Öğrenciler, bilgiyi hangi kaynaktan elde edebileceği konusunda, ya öğretmenden ya da ailelerinden destek almadığı sürece, ders kitabı bu yönlendirmeyi yeterince sağlayamamaktadır” (E,34).

Bu görüşe ek olarak bir başka görüş ise şöyledir:

“Öğrenciler internette konuyu çeşitli arama sitelerinden araştırıp, okuma-inceleme-yorumlama yapmaksızın sınıfa getirmektedirler. Çünkü ders kitabında öğrencilere verilen araştırma yönergeleri *İnternette araştırın* şeklindedir” (E,41).

Bu açıklamayı destekleyen bir öğretmenin görüşü ise son derece anlamlıdır:

“Çocuk bilgiyi topluyor ancak rapor haline getirmeyi bilmiyor. Bunu yapamadığı için de çok ilginç konuları merak ediyor ancak yapılandırmasını beceremiyor. *İnternette* bilgiyi alıp gelmek, araştırma yapmak ile eşdeğer kabul edilmemelidir. Bu şekilde uygulandığı sürece araştırma becerisi gelişmiyor. Geliştirilmesi gereken araştırma becerisi de yanlış anlaşılıyor” (K,47).

Mentiş (2007) tarafından yapılan sosyal bilgiler öğretiminin standartlarının belirlendiği çalışmada “farklı kaynaklardan bilgiye ulaşma yollarına yer verme” standardının oldukça önemli olduğu vurgulanmıştır. Ancak, bir durumun öneminin vurgulanması bu durumun önemi doğrultusunda öğretildiğini ya da öğrenildiğini göstermemektedir. Bean (2000) ilginç ve ilgi çekici bir sorun hakkında

ödev yazmanın, araştırma yapmanın aynı zamanda eleştirel düşünceyi harekete geçirmek için iyi bir araç olduğunu öne sürmektedir. Çünkü yazma, düşünmeyle sıkı bir bağlantı içerisindedir. Bean yazı yazarken güçlük çekmenin, düşünmede zorluk çekmek olduğunu iddia etmektedir. Ders kitabından alınan ilgi çekici bir sorun hakkında yazılı bir ödev hazırlamanın, öğrencilerin doğal merakını uyandırabileceğini ve onları öğrenmeye güdeleyebileceğini vurgulamaktadır.

Myers ve Savega (2005) tarafından yapılan çalışmada da araştırma becerisine ilişkin elde edilen bulgulara göre öğretmenler, ders kitaplarının öğrencileri araştırma yapmaya istekli hale getirmediği görüşünde oldukları belirlenmiştir. Öğrencilerin ders kitapları dışında da bir şekilde bilgiye ulaştığı, ancak o bilgiyi organize edebilme, planlama, raporlaştırma gibi becerileri gösteremedikleri ifade edilmiştir. Bu belirleme, araştırmanın bulgularını destekler niteliktedir.

MEB tarafından 2008 yılında yapılan İlköğretim Programlarının ve Ders Kitaplarının Değerlendirilmesine Yönelik Çalıştay sonuçlarında, öğrencilerin araştırmaya yöneltilmesi, yaparak-yaşayarak etkili ve kalıcı öğrenmeye olanak sağlanması, programın ve ders kitaplarının olumlu özellikleri olarak belirtilmiştir (MEB, 2008b). Çalıştay sonuçları ile bu araştırmanın bulgularının karşılaştığı görülmektedir.

İletişim Becerisi

Tablo 3

Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabının İletişim Becerisini Kazandırmaya Uygunluğuna İlişkin Öğretmen Görüşlerine Yönelik Sonuçlar

İletişim Becerisi	Mod	Medyan	Katılıyorum (3)		Kısmen Katılıyorum (2)		Katılmıyorum (1)		Toplam	
			f	%	f	%	f	%	f	%
Dinleme becerisi kazandırıyor	2	2.00	43	32,6	35	26,5	54	40,9	132	100.0
Sözlü ya da yazılı olarak kendini ifade etme becerisi kazandırıyor.	2	2.00	48	36,4	30	22,7	54	40,9	132	100.0
Tartışma becerisini göstermelerini sağlıyor.	2	2.00	36	27,3	40	30,3	56	42,4	132	100.0
Olaylar ya da durumlar arasında bağlantılar kurduruyor.	2	2.00	30	22,7	86	65,2	16	12,1	132	100.0
Olaylara farklı perspektiften bakmalarını sağlıyor.	2	2.00	37	28,0	72	54,5	23	17,4	132	100.0
Farklı görüş ve düşüncelere açık olmalarını sağlıyor.	2	2.00	45	34,1	60	45,5	27	20,5	132	100.0
Başkalarının duygu ve düşüncelerini anlama becerisi kazandırıyor.	2	2.00	42	31,8	73	55,3	17	12,9	132	100.0
Farklılıklara saygı göstermelerini sağlıyor.	2	2.00	47	35,6	70	53,0	15	11,4	132	100.0
Olay/olgulara ilişkin görüşlerin mantıklı ve sağlam gerekçelere dayandırılması gerektiği olgusunu kazandırıyor.	2	2.00	40	30,3	72	54,5	20	15,2	132	100.0
Ortak bir amaç çevresinde birlikte çalışma becerisi kazandırıyor.	2	2.00	47	35,6	69	52,3	16	12,1	132	100.0

Öğretmenler, ders kitabının iletişim becerisinin ilk üç göstergesini kazandırmak için uygun olmadığını belirtmiştir. Diğer göstergelere ilişkin görüşler ise kısmen uygun olduğu yönündedir. Görüşme yapılan öğretmenler ise ders kitabının iletişim becerisini kazandırmak için uygun olmadığını belirtmiştir.

Özellikle iletişimde en önemli beceri olan *dinlemeye* ilişkin, bir öğretmenin yorumu şu şekildedir:

“Öğrenciler, pasif bir dinleme davranışı göstermektedir. İletişim becerisi içindeki dinleme, pasif olmayı değil, aktif olmayı gerektirir” (E,43).

Çubukçu ve Gültekin (2006) tarafından yapılan çalışmada öğretmen görüşlerine göre ilköğretimde öğrencilere kazandırılması gereken en önemli sosyal becerilerin neler olduğu belirlenmiştir. Çalışmada öğretmenler, öğrencilere kazandırılması gereken beceriler arasında dinleme, ilişkiyi başlatma ve sürdürme becerilerinin olması gerektiğini belirtmiştir.

Tartışma becerisini göstermelerini sağlama göstergesine ilişkin olarak bir öğretmen ise şu görüşü belirtmiştir.

“Tartışma becerisi okuduğunu anlama, dinleme, yorumlama, kendini ifade etme gibi becerilerin tümünün işe koşulmasını gerektirmektedir. Hem ön koşul beceriler karşılanmadığı için, hem de ders kitabında tartışma ölçütleri yeterince ortaya koyulmadığı için çocuklar tartışmanın nasıl yapılacağını bilmemektedir” (E,45).

“Sözlü ya da yazılı olarak kendini ifade etme” göstergesi ile ilgili olarak bir öğretmen ders kitabında öğrencilerin düşüncelerini ifade etmeleri için çeşitli sorular verildiğini açıklarken (K,38), bir başka öğretmen soruların niteliği ile ilgili şu görüşü belirtmiştir:

“Ders kitabında yer alan sorular, gerçek yaşamdan seçilmiş problemler değildir. Sorular öğrencilerin kendilerini ifade etmelerine yönelik değil, var olan bir bilginin istenmesine yöneliktir” (E,48). Bu görüşü farklı bir biçimde destekleyen öğretmenin görüşü ise şöyledir:

“Yapılan etkinlik, soru sordum; cevabını aldım şeklinde olmamalıdır. Her bireyin kendi rengi ve kendi düşünceleriyle varlığı önemlidir. İletişimin temelinde de bu vardır. Ders kitabında öğrencilere sorulan sorular onları üst düzey düşünmeye sevk edecek ya da kendi düşüncelerini ortaya koymasını sağlayacak yapıda değildir” (E,34).

İlköğretim Programına göre temel becerilerin kazandırılması üzerine gerçekleştirilen bir araştırmada 4. sınıftan 7. sınıfa doğru sınıf düzeyi arttıkça üst yeterlik düzeylerine ulaşma oranlarının azaldığı saptanmıştır. Özellikle devlet okullarında temel becerilere ulaşılma oranları oldukça düşük çıkmıştır. En üst yeterlik düzeyine öğrencilerin sadece %2’si ulaşabilmiştir (Güzel ve diğ., 2009). Güzel ve diğerlerinin araştırma sonuçları ile bu araştırmanın sonuçları paralellik göstermektedir.

Hennings (2000) iletişimin öğrenmenin merkezinde olduğunu, öğretmenlerin sosyal etkileşime dayanan öğrenme stratejileri kullanarak, öğrencilerin iletişim becerisinin güçlendirilebileceğini savunmaktadır (akt; Farris, 2004).

Bulguların ikinci bölümünde, Sosyal Bilgiler Öğretim Programındaki alan becerilerinden araştırma kapsamına alınan sosyal katılım, değişim ve sürekliliği algılama becerilerine ait öğretmen görüşleri sunulacaktır.

Sosyal Katılım Becerisi

Tablo 4

Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabının Sosyal Katılım Becerisini Kazandırmaya Uygunluğuna İlişkin Öğretmen Görüşlerine Yönelik Sonuçlar

Sosyal Katılım Becerisi	Mod	Medyan	Katılıyorum (3)		Kısmen Katılıyorum (2)		Katılmıyorum (1)		TOPLAM	
			f	%	f	%	f	%	f	%
Kendisini, yakın çevresini etkileyen konularda bilgi sahibi olmaya isteklilik sağlıyor.	3	2.00	57	43,2	27	20,5	48	36,4	132	100.0
Birbirlerinin ihtiyaçlarını karşılamak için insanlar arasındaki ortak ilişkiyi tanıma becerisi kazandırıyor	3	2.00	59	44,7	28	21,2	45	34,1	132	100.0
Bireyler, gruplar ve toplumun ihtiyaçlarını karşılamak için bireyler, gruplar, kurumlar ve sosyal örgütler arasındaki ilişkiyi tanımlarını sağlıyor.	1	2.00	37	28,0	39	29,5	56	42,4	132	100.0
Farklı grup ve durumların dinamiklerine uyulması gerektiğini fark ettiriyor.	1	2.00	33	25,0	37	28,0	62	47,0	132	100.0
Sosyal katılımın gerekli olduğu durumları belirlemelerini kolaylaştırıyor.	1	2.00	39	29,5	36	27,3	57	43,2	132	100.0
Yakın çevresini ve toplumu etkileyen konularda ihtiyaçların karşılanması için fikir üretme, bu fikri çevresindekilere iletme, görüşme, tartışma, planlama, uzlaşma ve eylemde bulunma vb. becerileri kazandırıyor.	1	2.00	42	31,8	38	28,8	52	39,4	132	100.0
Bulunduğu gruba, kuruma, sosyal bir örgüte farklı rollerde hizmet edebilme becerisi kazandırıyor.	1	2.00	32	24,2	35	26,5	65	49,2	132	100.0

Sosyal katılım becerisinin öğrencilere ders kitabı ile kazandırılmasına ilişkin hem anket, hem de görüşme sonuçlarına göre öğretmenlerin çoğunluğu, ders kitabının uygun olmadığını belirtmiştir. Bu konuda öğretmenlerin görüşleri şöyle sıralanabilir:

“Kendimizi ve yakın çevremizi ilgilendiren gerçek sorunlar ele alınmıyor” (K,37),

“Eğer bireylerin yaşamları eğitim ile dönüştürülmek isteniyorsa, bireyin yaşamını etkileyen gerçek bir soruna da değinmek gerekirdi” (E,41),

“Ders kitabında öğrencinin sosyal yaşamın gerçek ihtiyaçlarından haberdar, dış dünyaya açılan, bu konu ile ilgili karşılaştırmalar yapabilen bireyler haline gelebilmelerini sağlayacak bir kurgu göremiyoruz” (K,44).

“Ders kitabında gerçek yaşamla bağ kurulamıyor. Kitapta örgütsel yapılar, sadece resmi kurumlarla sınırlandırılmıştır. Bireyin ihtiyaçlarını karşılaması, farklı gruplar içerisinde ve sosyal örgütlenme içerisinde yer alabilmesi yaşamın kendisidir. Farklı grup ve durumların dinamiklerine uyulması için bu dinamiklerin içine girilmesi, bireylerde farkındalığın oluşturulması gerekmektedir” (E,43).

Yukarıdaki sonuçlar analiz edildiğinde, öğretmenler sosyal becerilerin kazandırılmasında ders kitabının gerçek yaşam problemleri ile ilişki kurularak yapılandırılmadığını eleştirmektedir. Ders kitaplarının içeriklerinin tasarımında öğretim programı hedeflerine dayalı olarak gerçek yaşam ile ilişkili yapının oluşturulması, yazarların dikkat etmesi gereken en önemli konulardan biridir.

Bu beceriye ilişkin bir başka görüş ise,

“Ders kitabında bir gruba ait olma ve grubun dinamiklerini tanıma gibi beceriler ön plana çıkartılmadığı gibi, daha çok *bireyci* bir anlayış sezdirilmeye çalışılmaktadır” (E,45).

Bireylerin, gruplar ve toplumda var olan sosyal örgütler arasındaki ilişkiye ve dinamiklere ilişkin farkındalık geliştirmesi amacı, Sosyal Bilgiler dersinin temel amaçlarından birini oluşturmaktadır. Vygotsky’e göre, öğrenenin gelişimi sadece bireysel çalışmalar ile gerçekleşmez. Bireyin, yaşadığı sosyal dünyayı da incelemesine olanak sağlayan bir ortam yaratılması gerekir. Sosyal çevre, çocukların öğrenmeleri ve anlamı yapılandırmaları için bir araçtır. Bununla birlikte, sosyal çevre, kurallar ve normlardan meydana gelmektedir. (Wood,1998; Yurdakul, 2005).

İlköğretim Programında Yapılandırmacı Öğrenme Kuramı’nın temel alındığı düşünülürse, programda konu merkezli bir program tasarımı yerine, öğrenen ve sorun merkezli program tasarımının benimsenmesi beklenmektedir. Sorun merkezli program tasarımı, okulla yaşam arasında bağ kurulmasını, yaşamda karşılaşılabilecek durum, olay ve sorunların öğrenme-öğretme sürecinde işe koşulmasını gerektirmektedir. Öğretim programına uygun olarak hazırlanan ders kitaplarının da öğretim programının temel aldığı öğrenme yaklaşımlarını ve program tasarım ilkelerini yansıtmaları gerekmektedir.

Değişim ve Sürekliliği Algılama Becerisi

Tablo 5

Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabının Değişim ve Sürekliliği Algılama Becerisini Kazandırmaya Uygunluğuna İlişkin Öğretmen Görüşlerine Yönelik Sonuçlar

Değişim ve Sürekliliği Algılama Becerisi	Mod	Medyan	Katılıyorum (3)		Kısmen Katılıyorum (2)		Katılmıyorum (1)		TOPLAM	
			f	%	f	%	f	%	f	%
Olaylar arasında benzerlik ve farklılıkları bulmalarını sağlıyor.	1	2.00	43	32,6	26	19,7	63	47,7	132	100,0
Zamanla oluşan süreklilik ve değişimi algılama becerisini kazandırıyor.	1	2.00	34	25,8	35	26,5	63	47,7	132	100,0
Tarihsel olguları ve yorumları ayırt etmelerini sağlıyor.	1	2.00	29	22,0	36	27,3	67	50,8	132	100,0
Geçmişteki problemlerin neden-sonuç ilişkisini tanımlarını sağlıyor.	1	2.00	31	23,5	50	37,9	51	38,6	132	100,0
Tarihsel bir problemin çözümüne alternatif çözümler bulmalarını sağlıyor.	1	2.00	21	15,9	54	40,9	57	43,2	132	100,0

Öğrencilere değişim ve sürekliliği algılama becerisinin kazandırılmasına ilişkin hem anket, hem de görüşme sonuçlarına göre öğretmenlerin çoğunluğu, ders kitabının uygun olmadığını belirtmiştir.

Tarihsel bir problemin çözümüne alternatif çözümler bulmalarını sağlama göstergesine ilişkin, iki öğretmenin yorumu şu şekildedir.

“Ders kitabında tarihsel olayların nasıl çözüldüğü, nasıl bir sonuca gelindiği ile ilgili konulara yer verilmektedir. Ancak hali hazırdaki çözümün alternatifleri üzerinde durulmamakta; öğrenciyi *daha başka ne yapılabilirdi* noktasına taşımamaktadır” (E,41).

“Ders kitabında olayların çözümleri, sonuçları olduğu gibi verilmekte; tartışmaya gidilmemektedir” (K,30).

Sosyal Bilgiler dersindeki özellikle tarih konularının öğretiminde, öğrencilerde tarihsel sorgulama becerisini geliştirmeye odaklanılmalıdır. Bu beceri öğrencilere, tarihsel olayların kronolojisini öğretmenin yanı sıra, kanıt ve bilgileri kullanarak bunların niçin meydana geldiğini keşfetmelerini sağlar (Ata,2000; Farris, 2004; Öztürk, 2007; Şimşek,2006).

Zamanla oluşan süreklilik ve değişimi algılama göstergesine ilişkin olumsuz görüş belirten bir öğretmenin görüşü oldukça dikkat çekicidir:

“Zaman değişimi kendiliğinden olmaz, *zamanla oluştu* dediğimiz şeylerin arka planında yer alan olgu aslında zaman içindeki arayışlar ve fikir üretimidir. Ders kitabında şöyle bir şey veriliyor: *zamanla her şey değişti*; bu şekilde verildiğinde bu değişime senin müdahale etme şansın yok demektir. Bu durumda çocuğun bir üretim içine girmesi engellenmiş oluyor. Bu şekilde çocuklardan kendilerinin de içinde bulunduğu zamana sadece dışından bakması, yorum yapmadan, fikir üretmeden oluşan değişimi sadece görmesi isteniyor” (E,43).

2005 yılında uygulamaya konulan Sosyal Bilgiler Öğretim Programında, İlköğretim 4. ve 5. sınıflarda kronolojik tarih öğretimine özellikle son verildiği, tarih, sosyal bilgiler öğretiminin çerçevesinde sosyal ve beceri temelli bir program anlayışı ile yeniden ele alındığı açıklanmaktadır. Programda tarih, öğrenciye çeşitli sosyal temalarla, çeşitli becerileri ve değerleri kazandırmak amacıyla gerek kazanım, gerekse etkinlik olarak, öğrencinin kendisi, ailesi, yakın çevresi ve ilgileri çerçevesinde ele alınmıştır.

Ata da (2007), yeni tarih anlayışının, daha çok çocuk merkezlilik, tarih çalışması, tarihçi becerilerini geliştirme, soruşturma yöntemi, kanıtı yorumlama ve analiz etme, nedensellik, değişim, empati gibi temel kavramlar üzerine inşa edildiğini vurgulamaktadır.

Sosyal katılım, değişim ve sürekliliği algılama becerilerinin, Sosyal Bilgiler dersinin alan becerileri olduğu göz önüne alınırsa, öğretmen görüşlerine göre, ders kitabının, bu becerileri kazandırma konusunda yetersiz kalması, Sosyal bilgiler dersi adına önemli bir sorun olarak düşünülmelidir.

Sonuçlar, Tartışma ve Öneriler

Araştırmada, İlköğretim Programında kazandırılması hedeflenen temel becerilerden eleştirel düşünme, araştırma ve iletişim; Sosyal Bilgiler Öğretim Programında kazandırılması hedeflenen alan becerilerinden ise sosyal katılım, değişim ve sürekliliği algılama becerilerinin kazandırılmasında Sosyal Bilgiler ders kitabının uygunluğu öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmiştir.

Araştırmanın nicel verilerinden elde edilen sonuçlarda, eleştirel düşünme, araştırma ve iletişim becerilerinin kazandırılmasında ders kitabının kısmen uygun olduğu belirtilmiştir. Ancak sosyal katılım, değişim ve sürekliliği algılama becerilerinin kazandırılmasında ders kitabının uygun olmadığı görüşü çoğunluktadır. Nitel verilerden elde edilen sonuçlara göre ise, öğretmenlerin çoğunluğu, hem temel, hem de alan becerilerin kazandırılmasında ders kitabının uygun olmadığını vurgulamıştır.

Sosyal bilgiler, pedagojik amaçlarla basitleştirilmiş sosyal bilimlerdir (Wesley, 1950; akt, Shug ve Beery, 1987) ve vatandaşlık eğitimi amacıyla sosyal bilimler ve beşerî bilimlerin kaynaştırılmasıdır (Barr ve diğ., 1978). Çoğulcu bir toplumda vatandaşların gereksinim duyduğu bilgi, sosyal ve beşerî bilimlerle diğer bilimlerden, güncel olayların gözlemlenmesinden, birey ve toplumun ihtiyaçlarının analizinden elde edilir. Bilgiye dair amaçların gerçekleştirilmesinde sosyal bilgiler dersinin içeriği ve dersle ilişkili materyallerin niteliği son derece önemlidir.

Bu araştırmanın bulgularına göre, İlköğretim Programında yer alan becerilerin, öğrencilere kazandırılması için kitapların uygun hazırlanıp hazırlanmadığına ilişkin görüşlerin çoğunlukla “kısmen” olarak ortaya çıkması sadece bir ders kitabının değerlendirilmesinden daha fazla bir sonuçtur. Bu sonuç, gelecekte o toplumu oluşturacak vatandaşların eleştirel düşünme, araştırma, iletişim, sosyal katılım, değişim ve sürekliliği algılaya gibi çok önemli becerilerde “kısmen” yeterli olacağının ipucunu vermektedir.

Düşünmek bilgiyi, zamanı ve mekânı planlamayı, düşünmek, eğitim programları ve ona bağlı tüm materyallerin ilişkili olmasını sağlar. Felsefeci Nurettin Topçu'nun *düşünmek harekettir ve harekete geçmektir!* görüşüne dayanarak, bu becerileri öğrencilerimize kazandırmayı amaçlayan MEB, akademisyenler, yazarlar, öğretmenler, veriye dayalı değerlendirmeleri geliştirme amaçlı kullanılmalıdır ve bir an önce harekete geçmelidir.

Daha somut öneri sunmak gerekirse, eğitim programlarının hazırlanma, geliştirme ve değerlendirme süreçlerinde, resmi program ile diğer ders materyallerinin açıkça belirtilen hedefler ile çelişmemesi için karar vericilerin, program geliştirme uzmanlarının ve uygulayıcıların titizlikle çaba göstermesi gerekmektedir.

Kaynakça

- Akbıyık, C. (2002). *Eleştirel düşünme eğilimleri ve akademik başarı*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Ata, B. (2007). Sosyal bilgiler öğretim programı. Bulunduğu eser: Öztürk, C. (Ed.) *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi-Yapılandırmacı bir yaklaşım* (ss. 72-83), Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Aybek, B. (2007). Konu ve beceri temelli eleştirel düşünme öğretiminin öğretmen adaylarının eleştirel düşünme eğilimi ve düzeyine etkisi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(2), 43-60.
- Balcı, A. (2005). *Sosyal bilimlerde araştırma, yöntem, teknik ve ilkeler*. Ankara: PegemA Yayıncılık
- Barr, R., Barth, J. L., & Shermish, S. S. (1978). *The nature of social studies*. CA: ETC Publications.
- Bean, T. (2000). Reading in the content areas: Social constructivist dimensions. In M.L. Kamil, P.B. Mosenthal, P.D. Pearson, & R. Barr (Ed.), *Handbook of Reading Research*, (3), 628-644. Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Çubukçu, Z., ve Gültekin, M. (2006). İlköğretimde öğrencilere kazandırılması gereken sosyal beceriler. *Ahmet Yesevi Üniversitesi Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi (bilig)*, 37, 155-174.
- Demircioğlu, İ. H., ve Akengin, H. (2007). Zaman ve mekân ilişkili becerilerin öğretimi. Bulunduğu eser: Öztürk, C. (Ed.) *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi-Yapılandırmacı bir yaklaşım*, (ss. 72-83), Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Demirkaya, H. (2008). Sosyal bilgilerde düşünme ve soru sorma becerileri. sosyal bilgiler öğretimine bakış. Bulunduğu eser: Tay, B. ve Öcal, A. (Ed.) *Özel öğretim yöntemleriyle sosyal bilgiler öğretimi* (ss. 389-424). Ankara: Pegem A Yayıncılık
- Doğanay, A. (2007). Etkili vatandaşlık için düşünme becerilerinin öğretimi. Bulunduğu eser: Öztürk, C. (Ed.) *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi*. (ss. 179-218), Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Ennis, R. H. (1991). *Goals for a critical thinking curriculum, developing mind*. Costa, A. L. (Ed.) USA: Association for supervision and curriculum development publications.
- Farris, P. J. (2004). *Elementary and middle school social studies, an interdisciplinary, multicultural approach*. New York: McGraw-Hill.

- Güneş, F. (2010). Eğitimde yapılandırmacı yaklaşımla gelen yenilikler, eğitime bakış. *Eğitim Bir-Sen Yayını*. 16, 3-9.
- Güzel, Ç.İ., Berberoğlu, G., Demirtaşlı, N., Arkan, S., ve Tuncer, Ç. Ö. (2009). Öğretim programlarının öğrenme çıktıları açısından değerlendirilmesi. *CİTO Eğitim: Kuram ve Uygulama*, 6, 9-30.
- Kalaycı, N. (2001). *Sosyal bilgilerde problem çözme ve uygulamalar*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Karadeniz, A. (2006). *Liselerde eleştirel düşünme öğretimi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Karasar, N. (1998). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Küçük, S. (1998). *Şehirleşmenin ilköğretim 6. Sınıf öğrencilerinin okuma- anlama becerisine etkileri*. Yayımlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Leming, J.S. (1998). Some critical thoughts about the teaching of critical thinking. *The social studies*, 89 (2), 61-66.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2005). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi (4-5.sınıflar) öğretim programı*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü Basımevi.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2008a). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi 5. Sınıf Ders Kitabı*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü Basımevi.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2008b). *İlköğretim programlarının ve ders kitaplarının değerlendirilmesi ve değerlendirme sonuçlarının ortaöğretim ile paylaşılması çalıştay sonuç raporu*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü Basımevi.
- Mentiş, A.T. (2007). Yeni sosyal bilgiler ders kitaplarına ilişkin öğretmen görüşleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17, 519-532.
- Myers, M.P., & Savage, T. (2005). Enhancing student comprehension of social studies material, *The Social Studies*. January/February Washington DC: 18-23.
- Narin, N (2009). *İlköğretim ikinci kademe sosyal bilgiler öğretmenlerinin eleştirel düşünme becerilerinin incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Norris, S. P. (1985). Synthesis of research on critical thinking. *Educational Leadership*, 8, 40-45.
- Özdemir, D. (2005). *Sosyal bilgiler dersinin düşünme becerilerini, kazandırma düzeyine ilişkin öğretmen görüşleri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Özer, K. (2006). *İletişimsizlik becerisi*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Öztürk, C. (2007). Sosyal bilgiler: toplumsal yaşama disiplinlerarası bir bakış. Bulunduğu eser: Öztürk, C. (Ed.) *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi-Yapılandırmacı bir yaklaşım* (ss. 21-50). Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Paul, R.W. (1991). Staff development for critical thinking: lesson plan remodeling as the strategy. In Costa, A.L. (Ed.) *Developing minds* (A Resource Book for Teaching Thinking). Revised Edition, Volume 1, Alexandria, Virginia: ASCD.
- Safran, M. (2008). Sosyal bilgiler öğretimine bakış. Bulunduğu eser: Tay, B. ve Öcal, A.(Ed.) *Özel öğretim yöntemleriyle sosyal bilgiler öğretimi* (ss. 1-19). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Semerci, N., ve Yanpar, Y. T. (2010). *İlköğretim programlarındaki ortak temel becerilere ilişkin öğretmen görüşleri (Elazığ İli Örneği)*. Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları.
- Shug, M. C., & Beery, R. (1987). *Teaching social studies in the elementary school*. Glenview Illinois: Scott, Foresman and Company.
- Smith, G. F. (2003). Beyond critical thinking and decision making: teaching business students how to think. *Journal of Management Education*, 27(1), 24-51.
- Sosyal Bilimler Ulusal Konseyi (NCSS). (1994). *The social studies professional*. Washington DC: National Council for the Social Studies.
- Sunal, C.T., & Haas, M. E. (2002). *Social studies for the elementary and middle grades, a constructivist approach*. Boston: Allyn and Bacon.
- Şimşek, A. (2006). *İlköğretim öğrencilerinde tarihsel zaman kavramının gelişimi ve öğretimi*. Yayımlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Tahiroğlu, M. (2006). *İlköğretim okullarının ikinci kademesinde sosyal bilgiler dersi öğretmenlerinin, sosyal bilgiler dersi öğretiminde karşılaştıkları güçlükler*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.

- Tashakkori, A., & Teddlie, C. (2003). Major issue sand controversies in the use of mixed methods in the social and behavioral sciences. In Tashakkori, A & Teddlie's, C. (Ed.) *Handbook of mixed methods in social and behavioral research* (ss. 3-50). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Taşkaya, S. M., ve Bal, T. (2009). Sınıf öğretmenlerinin sosyal bilgiler öğretim yöntemlerine ilişkin görüşleri. *Selçuk Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27, 173-185.
- Turan, A. (2008). Ders kitaplarında resimlemeler: 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı örneği. VII. *Ulusal Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu*, Çanakkale: Nobel Yayın Dağıtım, (ss.1012-1015).
- Tutar, H., ve Yılmaz, M. K. (2013). *İletişim: Genel ve örgütsel boyutuyla*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Wood, D. (1998). *How children think and learn*. UK: Blackwell Publishers Ltd.
- Yağcı, R. (2008). *Sosyal Bilgiler öğretiminde eleştirel düşünme: İlköğretim 5. sınıf sosyal bilgiler öğretiminde, öğretmenlerin eleştirel düşünme becerilerini geliştirmek için uyguladıkları etkinliklerin değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (5. baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yurdakul, B. (2005). Yapılandırmacılık. Bulunduğu eser: Demirel, Ö. (Ed.). *Eğitimde yeni yönelimler*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Extended Abstract

Evaluation of Social Studies Textbook in Terms of the Aimerd Skills to be Acquired by Students According to the Primary School Curriculum

Such skills as using the knowledge, creative and critical thinking, researching, questioning, problem solving, and adapting to scientific and technological development have increasingly become focus areas of educational systems in the 21st century. These have always been the skills necessary for humans to survive, adapt and contribute to society. Facilitating these skills among students is especially within the scope of social sciences. Since social sciences enable individuals to observe, ask questions, research knowledge, explain the observations and views in different ways, discuss and take action in line with their own perspectives; social sciences is one of the fields in which higher order thinking skills are employed the most. This study focused on the Social Studies course, where the acquisition of the knowledge, skills and values of social sciences are present. Social sciences *involve the analysis of the disciplines related to society in accordance with certain rules in a scientific framework* (Safran, 2008) whereas Social Studies *is a field of study integrating the social sciences into humanities so as to improve the citizenship competency* (NCSS, 1994). The Social Studies course provides the knowledge, skills, values and equipment necessary for the learners to cope with the problems they are to encounter in their worlds which are complex and often interlaced (Öztürk, 2007).

Skills were addressed in two groups as the basic skills and field related skills in the primary school curriculum implemented in 2005. The basic skills are the skills of critical thinking, problem solving, creative thinking, decision making, communicating, empathy, researching, entrepreneurship, using Turkish language nicely and effectively, and using information technologies. The field related skills for the Social Studies course are such skills as *observation, social participation, perceiving the location, perceiving the change and the continuity, and perceiving the time and chronology* (Ministry of Education, 2005).

This study focuses on the basic skills of critical thinking, researching and communicating. It also focuses on such field related skills of Social Studies as social participation, and perceiving change and continuity.

The basic skills as well as the field related skills of Social Studies course included in the primary school curriculum can be instilled in learners through various methods and techniques of teaching and through course materials. One of the most important of those materials is the textbook. The most outstanding feature of the textbooks is the parallelism between these books and the knowledge, skills and values included in the curricula. The modifications made to the curricula in 2004 naturally influenced the textbooks and thus led to a change in the structure and content of the books, in the way the content is presented, in the activities involving students' participation and the functions of those activities, and in the components enabling the assessment of learning.

This study aims at analysing the adequacy of the Social Studies textbook in instilling the field related skills included in the primary school curriculum as well as in the curriculum for the Social Studies course based on teachers' views.

The research employs a descriptive survey model. The sample was selected for the quantitative component of the research. The primary schools located in the central districts of Ankara constituted the research population. In determining the study population of the research, the stratified sampling method was employed, and the population was divided into three strata as the low, middle and high in terms of socio-economic levels. Then, a district representative of each stratum was selected. The primary schools located in each district constituted the study population. The sample was selected from the population through proportional group sampling method. 20% of the primary schools in each district was selected. The schools selected for inclusion in the study were determined through simple random sampling, and a total of 75 schools were selected in this way. Because the subject field of the research was the Social Studies textbook for the 5th graders, two teachers teaching to the 5th graders were selected from each school. 150 teachers were selected in total. Data were received from 132 of the selected teachers. 80 of the teachers were female whereas 42 were male. For the qualitative component of the research, a study group was formed. For our purposes two primary schools representing each socio-economic level, and two 5th grade teachers for each school- and thus 12 teachers in total- were selected.

The quantitative data were collected through a questionnaire whereas the qualitative data were collected through a structured interview form. Descriptive statistics was used in the analysis of the quantitative data while descriptive analysis method was used in the analysis of the qualitative data.

The most important result obtained from the quantitative data demonstrated that teachers believed that Social Studies textbook was partly adequate in terms of instilling in students critical thinking as well as research and communication skills, but that it was inadequate in terms of instilling social participation skills and perceiving the change and continuity. The most remarkable result obtained from the qualitative data was that the majority of the teachers had emphasised the inadequacy of the textbook in instilling both the basic and the field related skills. Considering the fact that the skills of social participation and perceiving change and continuity are among the field related skills of the Social Studies course, the inadequacy of the textbook in facilitating those skills should be thought as an important problem for the course on the basis of teachers' views.

Unless the objectives of the official curriculum are not aligned with the objectives of the textbooks, it is extremely difficult for learners to gain the necessary thoughts, skills, values and attitudes. To change this into a positive case, the content of the textbooks should be designed in a way so as to facilitate the curriculum objectives to the learners, and it should continuously be checked whether or not there are any contradictions between them. The evaluations made in this respect should be taken into consideration by the Ministry of Education (ME), academicians, writers and teachers; and action should be taken so as to reach higher quality in skills teaching.